

Editorial

Όσο διευρύνεται η συνταγματική απορρύθμιση στην Ευρώπη τόσο εντείνεται ο διαφορούμενος χαρακτήρας της επίδρασης του ενωσιακού δικαίου στις εθνικές έννομες τάξεις. Συναφώς, παρά την αναμφισβήτητη συμβολή τους στην ενίσχυση του κράτους δικαίου στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, που ιδρύθηκε με τον Κανονισμό 2017/1939, και, ειδικότερα, ο υβριδικός θεσμός των ευρωπαϊών εντεταλμένων εισαγγελέων, που αποτελούν τα αποκεντρωμένα όργανα της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, προωθούν μια μερικές φορές δύσκολα διαχειρίσιμη **αποδόμηση της δικαιοδοτικής οργάνωσης**, ενίοτε δε και της συνταγματικής δομής, των κρατών μελών. Σε ό,τι αφορά τη Χώρα μας, η ένταση των ρυθμίσεων του Κανονισμού 2017/1939 με το άρθρο 86 του Συντάγματος, την οποία επισήμανε η Ευρωπαϊά Γενική Εισαγγελέας L. C. Kövesi κατά την πρόσφατη επίσκεψή της στην Αθήνα, δεν είναι ούτε το μόνο ούτε το πιο περίπλοκο ζήτημα που ανακύπτει. Μια σειρά από επιπλέον ιδιαίτερα ζητήματα, που αφορούν τη σύνθετη γεωμετρία του δικαστικού ελέγχου των πράξεων και της προσωπικής ευθύνης των ευρωπαϊών εντεταλμένων εισαγγελέων, αναδεικνύει η απόφαση 11/2025 που εκδόθηκε την προηγούμενη Τρίτη από το Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 99 του Συντάγματος. Το τελευταίο, εκδικάζοντας την πρώτη αγωγή κακοδικίας που ασκήθηκε κατά ευρωπαίου(-ας) εντεταλμένου(-ης) εισαγγελέως, ανέβαλε την έκδοση οριστικής απόφασης προκειμένου να υποβάλει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα: «1) Υπό το πρίσμα των άρθρων 268 και 340 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του άρθρου 47 του Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της αρχής της ισοδυναμίας που διέπει την ερμηνεία και την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης εκ μέρους των δικαστηρίων των κρατών μελών, τα άρθρα 42, παρ. 4, και 113, παρ. 3 ως και 5, του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 2017, σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (ΕΕ L 283 της 31.10.2017, σ. 1–71), έχουν την έννοια ότι αποκλείουν την αρμοδιότητα δικαστηρίου κράτους μέλους που συμμετέχει στην ίδρυση και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας να εκδικάσει, βάσει ενδίκου βοηθήματος το οποίο εμφανίζει τα θεσμικά χαρακτηριστικά της αγωγής κακοδικίας

που προβλέπεται στο άρθρο 99, παρ. 1, του ελληνικού Συντάγματος, διαφορά αποζημίωσης που αφορά την προσωπική ευθύνη προβλεπόμενου(-ης) στα άρθρα 8, παρ. 4, και 13 του παραπάνω Κανονισμού ευρωπαϊού(-ας) εντεταλμένου(-ης) εισαγγελέως για πράξεις ή παραλείψεις του (της) κατά την άσκηση των καθηκόντων του (της) που πηγάζουν από τον Κανονισμό αυτόν; 2) Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα, υπό το πρίσμα του πρώτου εδαφίου του άρθρου 17 του πρωτοκόλλου (αριθ. 7) περί των προνομίων και ασυλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2016, C 202, σ. 266), το οποίο ορίζει ότι “[τ]α προνόμια, οι ασυλίες και οι διευκολύνσεις παρέχονται στους υπαλλήλους και το λοιπό προσωπικό της Ένωσης αποκλειστικώς προς το συμφέρον της”, η παράγραφος 5 του άρθρου 96 του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 2017, σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (ΕΕ L 283 της 31.10.2017, σ. 1–71), η οποία ορίζει ότι “[τ]ο πρωτόκολλο περί προνομίων και ασυλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφαρμόζεται στην Ευρωπαϊκή Εισαγγελία και στο προσωπικό της”, έχει την έννοια ότι η ετεροδικία που απολαύουν οι υπάλληλοι και το λοιπό προσωπικό της Ένωσης, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 11, στοιχείο α΄, του παραπάνω πρωτοκόλλου, παρέχεται και στους (στις) προβλεπόμενους(-ες) στα άρθρα 8, παρ. 4, και 13 του παραπάνω Κανονισμού ευρωπαϊούς(-ες) εντεταλμένους(-ες) εισαγγελείς αναφορικά με τον έλεγχο της προσωπικής τους ευθύνης από δικαστήρια των κρατών μελών που συμμετέχουν στην ίδρυση και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας βάσει ενδίκου βοηθήματος το οποίο εμφανίζει τα θεσμικά χαρακτηριστικά της αγωγής κακοδικίας που προβλέπεται στο άρθρο 99, παρ. 1, του ελληνικού Συντάγματος;». Καθώς πληθαίνουν τα προδικαστικά ερωτήματα που απευθύνονται στο ΔΕΕ σχετικά με το καθεστώς των ευρωπαίων εντεταλμένων εισαγγελέων, μένει να δούμε αν οι δικαστές στο Λουξεμβούργο θα καταφέρουν να εργαστούν προς μια βιώσιμη προοπτική του ευρωπαϊκού νομικού πλουραλισμού ή αν θα συνεχίσουν να υποστηρίζουν σθεναρά μια άκαμπτη αντίληψη περί υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, η οποία, ενώ επιδιώκει να εμπεδώσει την εναρμόνιση, δεν κατορθώνει να αποτρέψει την αταξία.

Η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος καθίσταται σήμερα ένας από τους πλέον επιτακτικούς στόχους της διεθνούς κοινότητας, καθώς η κλιματική αλλαγή, οι φυσικές καταστροφές, η απώλεια φυσικών πόρων και η ρύπανση του αέρα και του νερού απειλούν όχι μόνο τα οικοσυστήματα αλλά και την ίδια την ανθρώπινη

ύπαρξη. Ωστόσο, όπως έχει επισημανθεί στη Νομαρχία, η παραπάνω ανάγκη δεν έχει ακόμη λειτουργήσει ως εφαλτήριο ανάταξης του οικολογικού συνταγματισμού, ο οποίος έχει απορρυθμιστεί εξαιτίας της ρευστότητάς του και, πάντως, της προσκόλλησής του στη λογική του ατομικισμού. Συναφώς, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο δικαστικός έλεγχος αναπτύχθηκε σε ένα πλαίσιο ιδιαίτερης αβεβαιότητας, ιδίως ως προς τις πηγές και τις μεθόδους ερμηνείας του δικαίου του περιβάλλοντος (βλ. το Editorial της 12.6.2024). Σε κάθε περίπτωση, η περιβαλλοντική προστασία, μολονότι πρέπει να γίνει αντιληπτή προεχόντως ως κοινωνικό δικαίωμα, αποσυνδέεται από τα θεμελιώδη καθήκοντα και συρρικνώνεται, τις περισσότερες φορές, στα θεσμικά χαρακτηριστικά ενός ατομικού δικαιώματος, γεγονός που της προσδίδει ένα φαινομενικά προνομιακό καθεστώς, πλην όμως, στην πραγματικότητα, αλλοιώνει το πραγματικό της περιεχόμενο και υπονομεύει την αποτελεσματικότητά της (βλ. τα Editorial της 12.6.2024 και της 28.3.2025).

Η ρευστότητα του ατομοκεντρικού καθεστώτος προστασίας του περιβάλλοντος αναδεικνύεται με ενάργεια στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), το οποίο, ακολουθώντας τη θεωρία περί «ζωντανού κειμένου» (living instrument), θεμελιώνει την περιβαλλοντική προστασία άλλοτε στο άρθρο 8 (προστασία της ιδιωτικής ζωής) άλλοτε στο άρθρο 2 (προστασία του δικαιώματος στη ζωή) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Στην εμπειριστατωμένη μελέτη του, ο Ραφαήλ Ζώρζος προβαίνει σε μια κριτική επισκόπηση της περιβαλλοντικής νομολογίας του ΕΔΔΑ, αναλύοντας τη δυναμική διαδικασία αναγνώρισης ενός «υπο-δικαιώματος» στο περιβάλλον, δηλαδή ενός ατομικού δικαιώματος προστασίας έναντι κάθε περιβαλλοντικής μόλυνσης ή κάθε άλλου κινδύνου που μπορεί να απειλήσει την ανθρώπινη ζωή, υγεία ή ευημερία. Με αφορμή ιδίως τις πρόσφατες αποφάσεις *Cannavacciuolo και άλλοι κατά Ιταλίας* -στην οποία το ΕΔΔΑ διέγνωσε για πρώτη φορά παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση γενικευμένης περιβαλλοντικής μόλυνσης- και *L.F. και άλλοι κατά Ιταλίας* -στην οποία το ΕΔΔΑ υπήγαγε παρόμοια πραγματικά περιστατικά στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ- ο συγγραφέας αναζητεί τις βαθύτερες αιτίες της εκάστοτε επιλογής νομικής βάσης, αναδεικνύοντας την έλλειψη σταθερών κριτηρίων και τις διαφορετικές συνέπειες μιας τέτοιας επιλογής. Ο Ζώρζος υποστηρίζει ότι η επιλογή του άρθρου 2, «του θεμελιωδέστερου άρθρου της ΕΣΔΑ», σε υποθέσεις περιβαλλοντικής ρύπανσης μεγάλης κλίμακας είναι τελικά συνέπεια της αντικειμενικοποίησης της διαδικασίας,

σε περιπτώσεις στις οποίες η τελευταία δεν επικεντρώνεται αποκλειστικά στους αιτούντες αλλά εμφανίζει τα θεσμικά χαρακτηριστικά της πιλοτικής δίκης.